

[B] **HOOGSTAAND TIJDVERDRIJF VOOR ENKELE
FIJNE HEREN. BIBLIOFILIE EN ANTIQUARIAAT
IN VLAANDEREN**

Bibliofilie en antiquariaat in Vlaanderen: het is een zelden geëxploreerd terrein, tenminste in publicaties voor een groter publiek. Natuurlijk bestaan er talloze fragmentarische studies, gespecialiseerde monografieën en grondige tijdschriftartikelen. Maar een synthetische geschiedenis die een frisse helikopterblik hanteert?

Het is zowaar de Nederlander Piet J. Buijnsters die de handschoen opnam en in 2013 bij uitgeverij Vantilt het lijvige *Geschiedenis van antiquariaat en bibliofilie in België* (1830-2012) het licht liet zien. Vreemd, zou je kunnen zeggen, en Buijnsters is de eerste om het zelf toe te geven. “Dit boek over Belgische antiquaren en bibliofielen had natuurlijk beter door iemand uit België zelf geschreven kunnen worden dan door een relatieve buitenstaander”, zo valt hij met de deur in huis. Het boekwerk, benadrukt hij, is een logisch verlengstuk van zijn eerdere twee publicaties: *Geschiedenis van het Nederlandse antiquariaat* (2007) en *Geschiedenis van de Nederlandse bibliofilie* (2010).

Hij weet dat zijn Belgische expeditie “een waagstuk” is, “waarvan de auteur de lacunes maar al te goed onderkent”. In de boeken over Nederland bracht Buijnsters een immense hoeveelheid feitjes en figuren samen, maar toonde hij een sterke voorkeur voor uitwaaiieren. In deze exploratie van de Belgische bibliofilie en antiquarenwereld is dat helaas niet anders. Wie een synthetisch werk verwacht, komt dus behoorlijk bedrogen uit.

Buijnsters, emeritus-hoogleraar achttiende-eeuwse literatuur aan de Radboud Universiteit Nijmegen, poneert het meermaals: de Belgische wereld van particuliere boekenverzamelaars is een gesloten bastion. Triomfantelijk wordt wel vermeld dat “nergens in Europa, naar verhouding, zoveel bibliofielen te vinden zijn als in België”. Op de boekcover prijkt de etalage van Posada Books, een Brussels paradijs voor de kunstboekenverzamelaar. Het sloot in mei 2011 noodgedwongen de deuren. Een teken dat het voor antiquaren en boekverkopers hoog water is.

Het fraai ogende maar ietwat slordig geïllustreerde boek begint met een kleine Belgische

geschiedenisles. We krijgen een opfrissing over het staatkundige ontstaan van België en de impact van de verfransing op het bibliotheekwereldje. Vlak voor de onafhankelijkheid in 1830 vonden er vijf regimewissels in een halve eeuw plaats. Toch is er meteen een sterk Belgisch nationaal besef, een cultus van het nationaal verleden, terug te vinden “in oude geschreven en (gedrukte) bronnen uit de (late) Middeleeuwen”. Boekverzamelaars speelden een aanzienlijke rol bij de culturele opbouw van het nieuwe België. “Welbeschouwd zat een verzamelaar van Belgiana in de beginjaren van de nieuwe staat België in een geprivilegieerde positie. Het aanbod was nog gigantisch, het prijsniveau historisch laag.” Door oude en zeldzame handschriften te verzamelen, stelde je een daad van patriotisme. Zo kwam de bibliotheek van Karel van Hulthem, goed voor 70.000 banden, al in 1837 bij de Koninklijke Bibliotheek terecht.

Buijnsters wijst erop dat de bibliotheek aanvankelijk vooral gedijde in “oude kloosters en kastelen”, waar “de zeldzaamste en kostbaarste handschriften en boeken” werden bewaard. En: België is een land waar “het kapitaal altijd voor een belangrijk deel geconcentreerd was bij een burgerklasse van rijke zakenlieden”. Maar hoe dat precies resulteerde in hoogstaande bibliotheek? Je hebt er het raden naar. Wel vaker suggereert Buijnsters een gedachtegang zonder hem hard te maken.

Een ander essentieel aspect in de negentiende eeuw: Belgische boekenverzamelaars “die alle schoonheid en wijsheid uit Parijs verwachtten”: Daar gedijde de bibliotheek: “Zeldzaamheid van druk, bijzondere kwaliteit van papier, verluchting en band waren de kwaliteiten waar de echte bibliofiel moest op letten.” De Franse *belles lettres* waren lang zaligmakend bij de collectioneers, vooral in Brussel, tot er een verschuiving optrad naar incunabelen, technische boeken of oude atlasen.

Na een paar algemene opmerkingen over het verzamelen in de negentiende eeuw voert Buijnsters een aantal fervente antiquaren en boekverzamelaars uit dat tijdvak op in een parade van miniportretten. Hij doet dat op basis van zowat 1.500 overgeleverde veilingcatalogi van boekbezitters en leunt ook sterk op het standaardwerk *In de ban van boeken. Grote verzamelaars uit de negentiende eeuw in de Koninklijke*

Boekverzamelaar Jozef Dauwe voor zijn bibliotheek, Foto uit het besproken boek.

Bibliotheek van België uit 2008, dat “bouwstoffen bevat maar geen samenhangend overzicht” biedt. Zo passeren onder meer de revue: “rasverzamelaars” als Jan Frans Van de Velde (1743-1823), Karel van Hulthem (1764-1832, die in Jan Frans Willems, de eerste geschiedschrijver van de Vlaamse literatuur, een erfgenaam had) en Pierre Lammens (1762-1836). Na een hoofdstuk over de handel in oude boeken tussen 1775 en 1850 verlaat Buijnsters het chronologische pad en snijdt hij thema's als het Brusselse antiquariaat en bibliotheekgenootschappen aan. Hij betreurt het dat er nooit een echt overkoepelende bibliotheekvereniging ontstond, op de in Brussel gevestigde *Société royale des bibliophiles et iconophiles de Belgique* na, die in de praktijk “een op de Franstalige gemeenschap geconcentreerd elitegezelschap” bleef. Verzamelaars van Franstalige literatuur in bijzondere uitgaven worden apart behandeld. Vlamingen, schrijft hij, dan weer kort door de bocht, “zijn vanuit een door jarenlange repressie gevoed achterstandsgevoel sinds het midden van de negentiende eeuw hun taal- en letterkundig erfgoed gaan verzamelen”; Gent bleef

tot diep in de negentiende eeuw het mekka van de Belgische bibliofilie, maar “Antwerpen Boekenstad” krijgt wel een apart hoofdstuk – niet voor niets de bakermat van de drukkerij-uitgeverij Plantin Moretus.

We stuiten verder ook op schrijvers-verzamelaars als “kleine garnaal” Victor de la Montagne, F.V. Toussaint van Boelaere en de Antwerpse stadsbibliothecaris Emmanuel de Bom (inclusief de tragische geschiedenis van zijn boekencollectie). Specifieke aandacht is er ook voor twintigste-eeuwse verzamelaars die een publieksbibliotheek stichtten, zoals de door Michel Wittock gestichte Bibliotheca Wittockiana in Brussel of de bibliotheek van het Cultura Fonds van Piet Van Waeyenberge. Verder stipt Buijnsters ook nog de intussen al overgewaaide hype van boekendorpen als Redu en Damme aan.

Het gaat van de hak op de tak, want Buijnsters sluit zijn overzicht af met een onderzoekje naar bibliotheel drukwerk op *private presses*. Rein Ergo (Ergo Pers) en Boris Rousseeuw (met zijn Carbolineum Pers) plaatst hij op het hoogste schavotje inzake hedendaagse bibliothele handdrukken. Het hoofdstuk riep de woede op van Johan Velter, bibliotheel uitgever en initiatiefnemer van wijlen de memorabele Druksel-beurs. Hij haalt op zijn gespecialiseerde blog fel uit: “Omdat Buijnsters zijn zaak niet kent, kan hij de uitbreiding van het begrip bibliothele naar bijvoorbeeld kunstenaarsboeken en ‘beeldboeken’ niet maken. Hij ziet en kent de mogelijkheden niet, hij blijft een geborneerde, in zichzelf gekeerde oude bibliothele voorstaan, een zogenaamde ‘hoge bibliothele’. Hij kent de hedendaagse én historische bibliothele boekproductie niet.” Velter heeft enigszins een punt, al is hij ongemeen scherp. Toch kun je niet zeggen dat Buijnsters blind is voor nieuwlichters. Wel koestert hij een nogal verheven visie over bibliothele (Velter spreekt smalend van bibliothele als “een Bokrijk-gegeven”) en weet hij de recentste ontwikkelingen moeilijker te plaatsen, misschien door onbekendheid met het terrein. Buijnsters voelt zich meer op zijn gemak in de achttiende en negentiende eeuw.

Een ander bezwaar is de babbelachtigheid van Buijnsters. Hij grossiert in weetjes en zijsprongetjes en schrijft soms omzwachteld en houterig. Alsof hij bang is een standpunt in te nemen. Om zeker niemand van zijn talrijke Belgische informanten in

het veld voor het hoofd te stoten? Hij smukt de portretten van de bibliotheelen weliswaar op met smakelijke weetjes, maar een strenge redactie had nogal wat overbodige uitweidingen naar de prullenbak verwezen. Dat valt vooral op in de gesprekken met antiquaren en verzamelaars, goed voor een derde van het boek, waarin Buijnsters opnieuw een ronde van België maakt. Hij stapt er onder andere af bij het Antwerpse antiquariaat Demian en Erik Tonen, antiquariaat De Slegte, Sanderus in Gent of Tristan Schwilden in de Brusselse Bortiergalerij en bezoekt verzamelaars als Werner Waterschoot, Klara-journalist Johan Van Cauwenberghe en Rik Van Cauwelaert. Anderzijds is dit stukje orale geschiedenis natuurlijk ook pionierswerk. Zo leren we dat Jan Herbots van In ’t Profijtelijk Boeksken jaarlijks “meer dan vijftig ton boeken in de container gooit”: “Wat echt te lang blijft staan, ruim ik radicaal op.”

Tegelijkertijd zet Buijnsters zichzelf te vaak op de voorgrond en verliest hij zich in beuzelarijen. Dat leidt dan tot ongewild komische zinnen als: “Hij schijnt een boekhandelaar te zijn zonder vijanden, iemand die geen animositeit oproept. Die gunstige indruk wordt meteen bevestigd bij de ontvangst.” of “Mevrouw de Maere is een knappe verschijning, maar als antiquaire heeft ze haar beste tijd gehad.” En wanneer een Antwerpse boekhandelaar niet meteen loslippig is, luidt het bijna bestraffend: “Verder laat hij verbazend weinig over zichzelf los. Wel is hij enorm druk in de weer, haalt links en rechts allerlei catalogi.” Ook het intrappen van open deuren behoort tot de specialiteit van Buijnsters: “Het beroep van antiquaar is niet beschermd. Iedereen mag zich zo noemen. Gevolg is er wel dat er een groot verschil in kennis en kwaliteit bestaat tussen de ene en de andere handelaar in antiek- of tweedehandsboeken.” In Antwerpen stelt Buijnsters vast dat het boekenlandschap “in rap tempo” verandert. “Er verdwijnen meer winkels dan er verschijnen, terwijl het aanbod aan oud en zeldzaam verschaalt.” Aflossing van de wacht is niet meteen op komst: “Jong zijn ze geen van allen meer en de meesten kijken zorgelijk.” Daar moeten we het dan maar mee doen.

Kort van stof is Buijnsters meestal over de sluiting van antiquariaten en de oorzaken daarvan. Ja, er is het internet, maar we komen weinig te weten

over het precieze effect en welke revolutie dit in de antiquarenwereld heeft teweeggebracht. Kleinere winstmarges en concurrentie van particulieren, dat verhaal kennen we intussen. Maar internet bood antiquaren en boekverzamelaars ook veel mogelijkheden en breidde hun actieradius uit. Buijnsters houdt het erop dat “enkel een gespecialiseerde winkel met eersterangskwaliteit tegenwoordig nog de concurrentie met internet aankan”. Opnieuw is er die koudwatervrees om verregaande conclusies te trekken of nieuwe inzichten te bieden. Liever feiten en anekdoten opdissen en ze als een gezapige verteller op een rijtje zetten, dat is het devies van Buijnsters. Grondig onderzoek naar nieuwe bronnen heeft hij door tijdgebrek of andere obstakels amper verricht. Vast niet toevallig staat op pagina 189 al te lezen over Antwerpen als boekenstad: “(...) Naarmate we dichterbij de eigen tijd komen, wordt de informatie schaarser, zeker wat het antiquariaat betreft. Het kan niet anders, dan wat hier volgt, zelden gebaseerd op archivalia, veel weg heeft van een gatenkaas.”

Biedt deze *Geschiedenis van antiquariaat en bibliofilie in België (1830-2012)* verbluffende nieuwe hypotheses of definitieve historiek? Te zelden. Wellicht is het oneerlijk om Buijnsters met die hoge verwachtingen op te zadelen, zeker ook omdat de bedaarde bibliofiele wereld niet tuk is op het grote gebaar. Je kunt er niet omheen dat Buijnsters uiteindelijk een meer dan verdienstelijk boek heeft afgeleverd, waarin hij de Belgische situatie in kaart bracht (al is het soms richtingloos zwemmen voor de niet-gespecialiseerde lezer). Het biedt ongetwijfeld een springplank voor verder onderzoek in deze wereld vol papieren geheimen. En erg opmerkelijk: bibliofilie en boekenmanie blijven – als je Buijnsters moet geloven – in hoofdzaak een tijdverdrijf voor welgestelde heren van boven de vijftig. Iemand moet deze verzamelwoede toch ook maar eens psychologisch duiden.

DIRK LEYMAN

PIET J. BUIJNSTERS, *Geschiedenis van antiquariaat en bibliofilie in België (1830-2012)*, Vantilt, Nijmegen, 2013, 445 p.